

SERIA DE AUTOR MATEI CĂLINESCU  

---

OPERE. AUTOBIOGRAFICE ȘI LITERARE

Matei Călinescu (15 iunie 1934, București – 24 iunie 2009, Bloomington, Indiana) a fost poet, prozator, eseist, critic, teoretician literar și profesor de literatură comparată. După absolvirea Universității din București, secția engleză (1957), lucrează la *Gazeta literară* (corector, apoi redactor). În 1963 devine asistentul lui Tudor Vianu la Catedra de literatură universală și comparată a Universității din București. În 1973 părăsește România și-și începe cariera universitară la Indiana University din Bloomington, întâi ca Visiting Professor și bursier Fulbright, apoi ca profesor la Catedra de literatură comparată. Înaintea plecării în America publică șapte cărți de critică și istorie literară, trei volume de poezie și un roman (*Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, 1969, încununat în același an cu Premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din România). Printre cărțile publicate în limba engleză se numără *Five Faces of Modernity*, 1987 (ediția adăugită a cărții *Faces of Modernity*, 1977) și *Rereading*, 1993. După 1989, Matei Călinescu revine în peisajul editorial românesc și se dedică exclusiv scrisului în limba maternă. În 1994 publică, împreună cu Ion Vianu, *Amintiri în dialog*. În 2016, Editura Humanitas lansează seria de autor Matei Călinescu, în care au apărut până acum: *Un alfel de jurnal: Ieșirea din timp; Portretul lui M; Viața și opiniile lui Zacharias Lichter; Un fel de jurnal (1973–1981); Spre România (2000–2002): Jurnal inedit; Amintiri în dialog: Memorii* (împreună cu Ion Vianu); *Conceptul modern de poezie: De la romantism la avangardă; A citi, a reciti: Către o poetică a (re)lecturii; Eugène Ionesco: Teme identitare și existențiale*.

Ion Vianu, n. 15 aprilie 1934, București. Studii, neterminate, de filologie clasică. Absolvent al Facultății de Medicină, 1960. Psihiatru și cadru universitar. În paralel, psihanalist clandestin și „sălbatec”. În 1977 părăsește România și se refugiază în Elveția (după ce denunțase folosirea psihiatriei împotriva disidenților politici), practicând psihiatria în mediul privat. Ion Vianu a fost o figură civică, publicist al exilului românesc, continuând această activitate și după Revoluție. Printre scrierile sale: eseuri – *Stil și persoană*, 1975, *Frumusețea va mântui lumea și alte eseuri* (regrupând varii volume), ed. a 2-a, 2018; memorialistică – *Amintiri în dialog*, în colaborare cu Matei Călinescu, ed. a 4-a, 2016, Humanitas, *Exercițiu de sinceritate*, 2009, „romanul autobiografic” *Amor intellectualis* (premiul „Cartea anului 2010”, acordat de *România literară*), ed. a 2-a, 2017, *Între violență și compasiune, amintirile unui psihiatru*, 2018, *Elegie pentru Mihai*, 2018; romane – *Paramnezii*, 2005, *Necredinciosul*, 2008, *Arhiva trădării și a mâniei*, 2016 (rezultat din fuziunea unor romane mai vechi, *Caietele lui Ozias*, 2004, și *Vasiliu, foi volante*, 2007) .

MATEI CĂLINESCU  
ION VIANU

# Scrisori din exil

Correspondență inedită

 HUMANITAS  
BUCUREȘTI

Serie coordonată de Lidia Bodea

Redactor: Mona Antohi  
Coperta: Angela Rotaru  
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu  
Corector: Cristina Jelescu  
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Imprimeria Arta Grafică

© HUMANITAS, 2019

© Adriana Călinescu  
© Ion Vianu

Editura Humanitas mulțumește Lilly Library of Rare Books and Manuscripts de la Indiana University, Bloomington, custode al arhivei Matei Călinescu.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Călinescu, Matei

Scrisori din exil: corespondență inedită / Matei Călinescu, Ion Vianu. –

București: Humanitas, 2019

ISBN 978-973-50-6550-8

I. Vianu, Ion

821.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

[www.humanitas.ro](http://www.humanitas.ro)

Comenzi online: [www.libhumanitas.ro](http://www.libhumanitas.ro)

Comenzi prin e-mail: [vanzari@libhumanitas.ro](mailto:vanzari@libhumanitas.ro)

Comenzi telefonice: 021.311.23.30

## *Cuvânt înainte*

### Istoria unei corespondențe<sup>1</sup>

La începutul lui ianuarie 1973, în zorii unei zilei înghețate, i-am condus la aeroportul Otopeni cu mașina mea pe Adriana și Matei Călinescu și pe fiica lor, Irina, care nu împlinise încă opt ani. Pe drum, Matei mi-a spus: „Noi nu o să ne mai întoarcem!“ Bănuiam asta, dar ei încă nu ne spusese rău nici mie, nici Ioanei așa de limpede intenția lor. Relațiile noastre erau mai presus de orice neîncredere. Dar faptul că aflam totuși despre această decizie nestrămutabilă doar în ultimul moment, pe un drum fără întoarcere, dovedește cât de mare era presiunea polițistă pe care regimul o exercita asupra noastră. Cu câteva zile înainte, de Sfântul Ion, ne făcuseră un cadou, o, cât de simbolic: o ediție engleză a *Călătoriilor lui Gulliver*, cu o dedicație a lui Matei întocmită așa: „Lui Ion [...], în preajma unei călătorii care sper să se termine în Țara Cailor“. Au trecut de atunci mai mult de patru decenii; cartea dăruită de ei nu m-a părăsit niciodată în succesele noastre peregrinări și domiciliu. Matei a plecat din lumea asta fără să ajungă niciodată în Țara Cailor; eu am rămas deocamdată aici, fără speranța de-a ajunge într-o societate deplin înțeleaptă și binevoitoare. Prietenul meu făcuse, ca în alte rânduri, o glumă amară. Care ascundea un dram de speranță, totuși.

---

1. O versiune mai amplă a acestui text a fost publicată de Ion Vianu cu titlul „An Epistolary History“ în *The Yearbook of Comparative Literature: Matei Calinescu Festschrift*, 2013 (n. red.).

A început – eu fiind încă în România, el în exil – o corespondență destul de răsfirată în timp, marcată de certitudinea că este citită de cenzură. Ar trebui să facă cineva o cercetare, să vadă dacă convingerea că există un cititor intermediar, prin definiție indiscret: cenzorul, poate genera o corespondență pe deplin sinceră. Această privire peste umăr era jenantă. De altfel, ce înseamnă o corespondență sinceră? Matei a fost întotdeauna un om extrem de discret. Era un adept al lui Alcest, mizantropul lui Molière: „Mais l’amitié demande un peu plus de mystère, Et c’est, assurément, en profaner le nom, Que de vouloir le mettre à toute occasion“<sup>1</sup>. Da, el a înțeles mai repede și mai bine ca mine (era ceva în firea lui care favoriza acest tip de cuminenie) că există în confidența dusă prea departe ceva provocator. Esența prieteniei este binele reciproc pe care prietenii vor să și-l facă. Nu este „sinceritatea“, înțelesă ca o continuă bombardare cu problemele pe care le poți avea. A-l covârși pe celălalt cu mizeria ta morală nu este, nu poate fi, un bine. Confidența este o formă a indiscreției, este un apel excesiv la toleranța și la răbdarea celuilalt.

Iar când, un an mai târziu, decizia Călineștilor de-a nu se mai întoarce în România a devenit publică, corespondența noastră s-a transformat în ceva atât de schematic și convențional, încât am decis, printr-un acord tacit, să nu ne mai scriem. Aveam știri, unii despre alții, indirecte, dar relativ precise, și trebuia să ne mulțumim cu atât. Există totuși o scrisoare de la mine în care protestez, îi spun că ar trebui să nu ne pese de faptul că trăim, de acum încolo, în lumi diferite. Matei însă nu a mai răspuns. Erau prea multe fapte, sentimente, gânduri despre care trebuia să tăcem. Repet, spun aceste lucruri ca să se înțeleagă, să rămână ca o mărturie și pentru cei care vor veni mai târziu, cum trăiam noi pe atunci.

---

1. „Și cere-n prietenie o taină oareșicare, / Și-i ca o pângărire s-o pui oriunde-ți vine“ (Molière, *Mizantropul*, trad. de Tudor Arghezi – n. red.).

\*

În vara lui 1996 am fost în vizită la Bloomington, înainte de un mare tur care avea să ne ducă până la Outer Banks, pe malul atlantic al Carolinei de Nord, un loc unde multe corăbii cu pirați au eșuat (în largul capului Hatteras), iar frații Wright au zburat (la Kitty Hawk) prima dată cu avionul. Cu acest prilej, am revăzut toate scrisorile care se adunaseră în timpul exilului, până atunci, adică de la plecarea lui Matei, din ianuarie 1973. Numărul lor era deja considerabil, peste cinci sute. Le-am citit cu grijă (Matei păstra copii pentru cele mai multe, eu așijderi); publicarea lor ni s-a părut prematură. Am continuat să ne scriem, cu o frecvență parcă mai mare. Trebuie să spun că până la sfârșitul anilor optzeci am folosit curierul poștal; apoi a apărut faxul, ceea ce schimba datele comunicării: celălalt putea fi pus la curent instantaneu cu faptele și cu stările de spirit care ne străbăteau. Și lucrurile au mers mereu așa, până când, prin 1999, am început să ne scriem prin e-mail; pe de altă parte, am depășit superstiția că telefonul internațional și mai ales transatlantic era ceva excepțional: ne chemam din ce în ce mai des. Curierul electronic a devenit din ce în ce mai concis, mai sincopat. Cum se întâmplă, am avut accidente informatice, multe e-mailuri s-au pierdut. Se poate spune că după anul 2000 nu mai subzistă decât franjuri ale acestei vaste și pasionante întreprinderi care au fost scrisorile de exil.

În iunie 2010, la un an de la moartea prietenului meu, a revenit în România Adriana Călinescu. (Mai fusese în august, anul precedent, spre a depune în mormântul familiei de la Turnu Severin urna lui Matei, alături de a lui Matthew, fiul lor, tragic dispărut în 2003.) Am fost și eu la pomenire, în orașul dunărean din care se trăgea o ramură a familiei lui Matei. Adriana făcuse, în acest an, o treabă formidabilă: un *scanning* al tuturor scrisorilor rămase; le clasificase cronologic. Timp de câteva zile ne-am întâlnit și am confruntat corespondența pe care o avea ea cu aceea pe care o aveam eu. Grație

acestei colaționări, într-o ambianță a cărei emoție se poate presupune, am ajuns la un „text“, probabil definitiv. În lunile care au urmat am recitat corespondența. Ne-am pus întrebarea dacă ar fi posibilă o periodizare a ei. Cea mai lucidă a fost Adriana. Ea și-a dat seama că intervine o separație netă în ton și conținut în momentul în care luăm decizia de-a scrie o carte împreună, aceea care avea să se numească *Amintiri în dialog*. Pregătirea acestei cărți a început în toamna lui 1991. Cartea a fost scrisă într-un an, dar apariția primei ediții a trebuit să aștepte primăvara lui 1994 (Editura Litera). Adriana a propus deci să împărțim în două volume, aproximativ egale ca dimensiuni, dar oarecum diferite ca fond, corespondența noastră de după 1977. Nu am luat o hotărâre, dar în timp ce scrisorile dintre 1977 – data emigrării mele în Elveția – și 1991\* – momentul când începem să scriem *Amintiri în dialog* – ar putea fi numite *Scrisori din exil* (sau, poate, *Scrisori în exil*), cele scrise din 1992 până în 2000 ar putea să se intituleze *Scrisori din diaspora*. Acestea din urmă sunt mărturiile unor oameni care s-au instalat mai bine acolo unde i-a dus soarta, și totodată se întorc în patrie când vor și cât vor. Dacă ar fi existat un material semnificativ după 2000 – când amândoi am început să stăm din ce în ce mai mult în România –, s-ar fi putut vorbi și despre *Scrisori românești*.

În orice caz, am decis, Adriana și cu mine, că vrem să publicăm corespondența în întregime, fără cenzură (am detestat prea tare cenzura pentru a putea deveni, într-un târziu, propriii noștri cenzori). Această decizie impune însă o anumită distanță. Am optat deci pentru o amânare a publicării ambelor volume. Voiam să ajungem la o redactare avansată preeditorială, iar momentul apariției să-l decidem mai târziu. Este clar că scrisorile noastre sunt discrete, iar observațiile sau criticile care privesc pe unul sau pe altul din contemporanii noștri sunt rare și circumstanțiale.

---

\* În volumul de față șirul se întrerupe în iunie 1992.



Cei care au împărtășit, ai domă nouă, condiția exilului se vor regăsi pe ei, cel puțin în parte, în această corespondență. Prietenia pe care am evocat-o consistă în dorința vie de-a face celuilalt binele; prietenul este, în reciprocitate și oglindă, cel mai devotat și mai spontan dintre terapeuți. În nici un caz el nu îți face morală, în nici un caz nu îți minimizează suferința. Prietenia este un „da“ permanent, un „da“ neconvențional și lipsit de ipocrizie. Acestea fiind spuse, ce îți scriu doi prieteni care împărtășesc condiția exilului? Trei lucruri: bucuria și amărăciunea vieții în străinătate; dorul de țară, regretul de-a nu mai fi în „țara furată“ (expresie care revine), regretul pentru suferințele pe care le îndură cei rămași; în sfârșit, comentariile la spectacolul stupefiant pe care ți-l oferă viața publică, încercarea de-a discerne în ce măsură „teroaarea istoriei“ ar putea afecta viața noastră și a celor ce ne sunt apropiați. Cititorul dintr-un viitor pentru moment neprecizat va putea observa cum se întrețes aceste teme. Asta nu înseamnă că cei ce-și scriu sunt imobilizați în inacțiune și regret; dimpotrivă, viața exilului este stimulantă din multe puncte de vedere. Cel care trăiește departe de țara pe care a părăsit-o are privilegiul de-a călători. Orizonturile i se deschid enorm. Privilegiul este dependent de o condiție diabolică: poate să voiajeze oriunde, interzis fiindu-i doar locul de unde a plecat. O plată scumpă. Un chin dintre cele mai subtile.

„Dorința de țară“ nu este numai dor, ci un sentiment mult mai complicat și mai tulbure, când intervine exilul fără remisiune în care credeam că am intrat. Obsesiv, știrile de acolo, de pe „Lumea cealaltă“, sunt prelucrate, în încercarea de-a înțelege, deplângând pe cei rămași.

Schimbul nostru de scrisori este o mărturie a unei activități intelectuale care se urmează zi cu zi, lună cu lună. Ne ținem la curent cu lucrările noastre, cu prezențele noastre la reuniuni științifice, politice. Lucrul este mai evident în cazul lui Matei, a cărui carieră universitară implică aproape automat asemenea

activități. În ce mă privește, aș vrea să continui proiectele îndrăznețe, pregătirea marelui proiect al „Poeticii nebuniei“; o fac parțial, nemulțumit de mine, covârșit de nevoia supraviețuirii. O fac, nu renunț, nu numai pentru a-mi dovedi că exist, dar și pentru că corespondentul și prietenul meu mă încurajează cu o căldură pe care abia o merit.

De altfel, stângismul („*gauche*-ismul“, cum îl numim uneri) este obsesia noastră. Est-europeni până în vârful unghiilor, est-europeni până la marginalizare, într-atât gândirea de stânga este puternică și în Europa, și în America, vedem în stânga intelectuală unanimă o eroare, o sfidare, dar în același timp un interlocutor incontestabil și stimulant. Un interlocutor pe care, dacă-l refuzi, te condamni la tăcere și la neînțelegere. În legătură cu asta, mă miră că nu găsesc în corespondență următoarea întâmplare: aflându-mă prin 1979 la Milano, la unul din congresele organizate de Armando Verdiglione, exasperat de stângismul vorbitorilor, al cărui principal ax de dezbateră este ecuația: liberalism = fascism, iau cuvântul spontan, ținând discursul cel mai conservator cu putință, veștejind toate valorile modernității, mai ales apărând preeminența tradiției, a valorilor religioase etc. Mă aștept la o furtună... nu se întâmplă nimic, se trece la punctul următor. „Reacționarului“ nu i se acordă nici măcar atenție, este desființat cu dispreț. A trebuit să vină imensul Soljenițin ca să se miște ceva în discuția stânga-dreapta.

Cum să te implic? Ai dreptul să uiți? Există o „viață nouă“? Tot atâtea întrebări cărora nu le dăm răspunsuri clare. Tatonaș în noaptea istoriei.

Interesant este cum se reflectă în scrisori prezentul, și concluziile provizorii pe care le tragem. Suntem contemporani cu evenimentele din Polonia, cu lupta și înfrângerea temporară a Solidarității, și vorbim despre asta. Trebuie să observ că contribuția lui Matei este mereu mai avertizată ca a mea, mai lu-

cidă. Răspunsurile mele au ceva prea emoțional, dar speranța nu lipsește.

Dar cât de naive – și dureroase – apar azi aspirațiile noastre de est-europeni!

Multe rânduri sunt consacrate identității noastre din exil. Deși preocuparea constantă pentru România nu mai lasă nici o urmă de îndoială asupra ei, suntem mereu ezitanți, ca și cum am vorbi despre o rană care nu se închide. Suntem percepuți de ceilalți ca având o identitate „est-europeană“. În alte dăți, mai lucizi, vorbim despre „pasiunea“ noastră pentru România. Și cum ar fi putut să fie altfel? Pe Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugène Ionesco îi văzusem de mai multe ori, singuri sau împreună, discutând ore în șir despre un singur subiect, România, făcându-i toate reproșurile posibile, evocând amintiri, frumoase sau dureroase, dar incapabili, total incapabili să o uite. Aș putea, aproape, spune, nici o clipă.

În fine, să citez aceste rânduri teribile, care nu numai că prevestesc căderea dictaturii, dar și luminează crud, ca un reflector foarte puternic, ziua de azi, criza națională, politică, morală, culturală pe care, după mai mult de un sfert de veac, nu am reușit să o depășim. Sunt cuvinte cu adevărat profetice:

(Matei, 22 ianuarie 1988)

„Desigur că plecarea lui Ceaușescu (acum sau peste un an sau peste șapte) nu va soluționa nici una din problemele profunde ale României, și probabil că va scoate și mai mult în evidență corupția morală (și intelectuală) fără precedent pe care regimul Ceaușescu a reușit s-o impună în mod brutal aproape întregii populații. România strangulată de stalinism și muri-bundă, pe care noi am mai prins-o totuși în tinerețea noastră (și în a cărei resuscitare posibilă începuserăm să credem prin anii '60), a murit: prin asta înțeleg că tot ce se întâmplă astăzi acolo (inclusiv lucrurile care n-au putut fi atinse de pecinginea moral-politică, înzestrările naturale ale unor indivizi, anumite

excepționale vocații intelectuale sau spirituale, care apar în virtutea unui factor pur statistic) nu mai are nici o legătură cu națiunea dispărută. (Națiunea: O formă a conștiinței, un mod de a vorbi și gândi, și deci de a construi realitatea, un cadru de autodefiniție și totodată de autocritică culturală, un „tip ideal“ de imitat sau de respins.) România, în sensul de mai sus, fiind nimicită (redușă la nimic), pierind, evaporându-se, spațiul ocupat odinioară de ea s-a umplut de ceea ce aș numi un haos... postistoric. Se va naște vreodată vreo altă formă de conștiință din acest haos? Va apărea – cum? când? – vreun nou, nebănuit cadru de autodefiniție sau autocritică?”

Isprăvesc în acest fel scurta prezentare a corespondenței noastre exilice.

Ion Vianu

## *Notă asupra ediției*

În Cuvântul său introductiv, Ion Vianu numește aceste scrisori „vaste și pasionante întreprinderi“. Eu le citesc mai ales ca pe niște pasionate mărturii de dragoste. Într-o notă din jurnalul său din 1977, Matei recunoștea în ele semnificația unei „reîntregiri“. Deci la întrebarea esențială „Cât din întreaga corespondență trebuie publicat ?“, răspunsul nu putea fi decât „Totul“.

Am hotărât deci un volum care începe cu cartea poștală a lui Ion din 19 iunie 1977 și se termină cu o scrisoare a lui Matei din 24 iunie 1992. Îmi place ideea de simetrie și circularitate. Perioada iunie 1977 – iunie 1992 acoperă 15 ani. Volumul al doilea, dacă va fi publicat vreodată, va acoperi 17 ani și se va încheia cu ultimul mesaj al lui Matei din 14 iunie 2009. Circularitate completă, dacă te gândești că Matei s-a stins pe 24 iunie 2009.

Adriana Călinescu

1977

[carte poștală]

*București, 19 iunie 1977*

Dragii noștri,

Cu ce emoție am primit scrisoarea voastră și cât de tare a consonat cu propriile noastre sentimente și aspirații! Trăim aproape agonice o separație care încă nu e una, împărțiți între speranță și regret, între incertitudine și „ecoul, vuietul pierdut a ceea ce încă nu mi s-a întâmplat“ (Pasternak). Vedem extrem de puțină lume, ne preumblăm din când în când printr-un București care a devenit nu numai subiectiv, dar și obiectiv fantomatic – sprijinite cum stau marile lui blocuri în trunchiuri de copac, pe care acum aflăm că constructorii îi numesc „popi“. Muncim, în cu totul alte condiții ca înainte (eu dau consultații de zi... într-o policlinică), cu sentimentul unui provizorat care va mai dura o zi, o lună, un an. Totul este învăluit într-o confuzie și tristă, și duioasă, rareori anxioasă, în simțământul unei solidarități între noi patru pe care câteodată nerăbdarea o tulbură.

Vă iubim mult,  
Ion

P.S. Confirmă primirea.

22 iulie 1977

Dragul meu Ionel,

Chiar azi am primit marea veste. E extraordinar. Te-am așteptat, te aștept cu o intensitate crescândă, cu o nerăbdare din ce în ce mai vertiginoasă. M-am gândit la tine, la voi, aproape fără întrerupere și de aceea totul mi se pare oarecum ireal. Ireal și totuși atât de firesc: acum câteva zile a fost pe aici Andrei Mircea (pe care nu-l mai văzusem de ani și ani), și stând cu el la taclale îi spuneam, cu tonul cu care se spun, între vechi prieteni, lucrurile cele mai normale, „Ce-ar fi să telefoneze Ionel de la Paris?”.

Sunt convins că peste câteva zile veți avea sentimentul, pe care l-am avut și noi, că ați învins o boală, că ați trecut dintr-o lume anormală, aberantă, morbidă într-una normală. Vă veți obișnui cu ea surprinzător de repede, euforia convalescenței se va risipi, iar din boala lăsată în urmă vor supraviețui, cum se întâmplă, câteva momente privilegiate, grele și fascinante. Sunt atât de fericit că ai sfârșit coșmarul! Simplul gând că ne *putem* revedea, simpla posibilitate de a comunica – vom relua, nu-i așa?, vechea noastră corespondență – mă încântă.

Voi fi, intelectual, mai puțin singur. Sper ca aceste rânduri de bun venit să ajungă la Paris odată cu tine. Telefonează-mi de îndată ce sosești. Noua mea adresă e: 1028 East Wylie, Bloomington, Indiana 47401, iar telefonul – (812) 334-1321.

Cu dor nesfârșit vă îmbrățișez pe toți patru,  
Matei

Duminică, 31 iulie 1977

Dragul meu Matei,

Uite, au trecut două zile de când am venit și am fost într-o așa frenezie de sosire cu mii de telefoane, mii de oameni, încât nici

n-am apucat să-ți scriu, să-ți spun și ție ce știi și tu, că am sentimentul că un lung coșmar s-a terminat, un lung coșmar care m-a format, m-a instruit și căruia acum îi pun capăt în normalitate. Pentru noi se pun multe întrebări (cea mai importantă: vom trăi în Franța, sau în Elveția? – probabil că a doua posibilitate e mai sigură), dar e nemaipomenit; încă nu m-am obișnuit – să-ți pui aceste întrebări cu voce tare, să nu mai ai impresia că ai greșit sau că ești vinovat.

Nu știi când o să ne vedem, dar în orice caz se termină între noi perioada stilistică a scrisului aluziv, de ochii cenzurii. Acum o să fie totul în clar și apoi într-o zi, sper că nu prea îndepărtată, o să fim din nou față în față, ca de pildă la Londra acum 9 ani, fără atâtea perplexități însă ca atunci, mai tineri (îți amintești că atunci spuneai că ești prea bătrân ca să începi o viață nouă? Niciodată nu ești prea bătrân, bătrâne, când vrei să-ți recucerești demnitatea și să evadezi din universul cenușiu și sinistru – și fără speranțe – al lumii totalitare).

Eu va trebui să cer azil politic – pașap. meu de cetățean român domiciliat în străinătate e inutilizabil. Cu Ioana e mai simplu: pașaport elvețian și nici o problemă. S-ar putea să plec rapid în Elveția ca să rezolv asta, apoi o să pot circula normal, și prin normal înțeleg să vin cât mai des în acest Paris pe care îl ador, dar al cărui cetățean nu voi putea probabil niciodată deveni. În fine, *je suis tout ahuri encore*<sup>1</sup> și nu știu încă exact cum o să fie. Bine că am ajuns toți patru fără prea mari pagube.

Vă sărut pe toți din toată inima și cu entuziasm,  
și cu nerăbdare.

Ion

P.S. Dă-mi te rog adresa lui Ken.

---

1. Sunt încă total zăpăcit (fr., n. red.).



## Cuprins

Istoria unei corespondențe	
<i>Cuvânt înainte de Ion Vianu</i> . . . . .	5
<i>Notă asupra ediției</i> . . . . .	13
1977 . . . . .	15
1978 . . . . .	42
1979 . . . . .	84
1980 . . . . .	127
1981 . . . . .	165
1982 . . . . .	205
1983 . . . . .	242
1984 . . . . .	275
1985 . . . . .	298
1986 . . . . .	332
1987 . . . . .	353
1988 . . . . .	379
1989 . . . . .	407
1990 . . . . .	438
1991 . . . . .	472
1992 . . . . .	505